

Makale Geliş | Received: 10.12.2022
Makale Kabul | Accepted: 02.02.2022
Yayın Tarihi | Publication Date: 30.03.2022
DOI: 10.20981/kaygi.1035245

Raşit ÇELİK

Doç. Dr. | Assoc. Prof. Dr.
Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara, TR
Ankara University, Faculty of Educational Sciences Ankara, TR
ORCID: 0000-0003-1171-3156
rcelik@ankara.edu.tr

Humboldt'un *Bildung* Kuramında Birey-Toplum İlişkisi Üzerine Kavramsal Bir Analiz ve Tartışma

Öz: *Bildung* kavramı teoloji, felsefe, eğitim ve siyaset gibi birçok alanda kendine özgü yeri olan önemli bir kavramdır. Wilhelm von Humboldt *bildung* kavramı üzerinden hem bir toplum kuramı hem de bir eğitim kuramı oluşturacak şekilde genişlettiği görüşleriyle bu kavram odağındaki tartışmalara önemli bir katkı yapmıştır. Bu çalışma öncelikle *bildung* kavramına dair bir analizi sunmakla beraber, özellikle Humboldt'un *bildung* kuramına dair görüşleri çerçevesinde kavramın bireysel, toplumsal ve toplumlararası boyutlarını inceleyerek hem bazı kavramsal analizler ortaya koyar hem de bir *bildung* anlayışı üzerinden kişisel ve toplumsal biçimlenme süreçlerinin ortaya koyduğu insanlık idealini siyaset felsefesi ve eğitim felsefesi sınırlarında tartışır.

Anahtar Kelimeler: Bildung, Humboldt, Birey, Toplum, Özgürlük, Çeşitlilik, İnsanlık.

A Conceptual Analysis and A Discussion on the Relationship between Individual and Society in Humboldt's Theory of *Bildung*

Abstract: The concept of *bildung* is an important concept with a distinctive place in various areas such as theology, philosophy, education, and politics. Wilhelm von Humboldt, with his ideas developed through the concept of *bildung*, extended his ideas to both a theory of society and a theory of education and contributed to the discussions on theories of *bildung*. This work first provides an analysis on the concept of *bildung* and then, within the scope of Humboldt's ideas and by examining personal, societal and inter-societal aspects of the concept, provides analyses on some key concepts and a discussion on the idea of humanity shaped by personal and societal formation processes, within the limits of philosophy of education and political philosophy.

Keywords: Bildung, Humboldt, Individual, Society, Freedom, Diversity, Humanity.

Giriş

Bildung kavramı oldukça eskiye dayanan ve düşünce tarihi içerisinde teoloji, siyaset felsefesi ve eğitim felsefesi gibi birçok alanda kendine özgü bir yeri olan önemli bir kavramdır. Bu kavram özellikle eğitim felsefesi açısından son derece etkili görüşlerin temelini oluşturmuş ve bir insan yetiştirmenin temel değerleri ve amaçları üzerine geliştirilen yaklaşımlar arasında ayrı bir yer edinmiştir (Madsen & Aggerholm 2020). Fakat hemen belirtmek gerekir ki *bildung* kavramı yalnızca ne eğitimi ne de öğretimi ifade eder ve *bildung* kavramını bu kavramların doğrudan karşılığı olarak kullanmak bu kavramın taşıdığı anlamın tam karşılığını vermek için yeterli olmaz.

Örneğin planlı ve programlı öğrenme kazanımlarını içeren bir formal eğitim anlayışından farklı olarak, *bildung* daha kapsamlı şekilde kişinin bireysel ve toplumsal yönlerine dair içsel bir biçimlenme sürecini de içererek kişinin gelişimini daha geniş bir kapsamda ele alır (Klafki 2000; Westbury 2000). Bu nedenle *bildung* formal eğitimden daha geniş anlama sahiptir. Bununla beraber, *bildung* kavramına karşılık olarak farklı dillerde doğrudan eğitim kavramının kullanılması da bu kavramı formal eğitim kavramının taşıdığı anlam ile daraltmaya neden olabilir (Koselleck 2002). Bu durum farklı diller açısından da benzer bir problemi ortaya çıkarır. Örneğin, bazı İngilizce eserlerde *education* kavramı *bildung* kavramına karşılık olarak kullanılıyor olsa bile, bu alandaki çalışmalar çoğunlukla bu kelimenin söz konusu kavramı tam olarak karşılamadığı gerekçesiyle bu kavramı genellikle orijinal dilindeki haliyle kullanmayı tercih ederler (Westbury vd. 2000).¹

Bu durumun önemli bir nedeni Almanca *bildung* kelimesinin diğer dillerde tam karşılığını bulmanın son derece zor olması ve eğitimle ilişkili kavramların hiçbirinin *bildung* kavramını tam olarak karşılayamamasıdır (Alves 2019;

¹ Bu çalışmada da bu zorluktan hareketle, kavramın anlamını ve kapsamını daraltmaya neden olmamak için bir karşılık kullanmak yerine *bildung* olarak kullanmak tercih edilmiştir.

Horlacher 2004, 2012; Koselleck 2002; Varkøy 2010). Aslında hem Almancada hem de İsveççe ve Danca gibi İskandinav dillerinde bildung ile eğitim kavramlarına karşılık gelen kelimeler birbirinden farklıdır. Örneğin Almancada *erziehung* kelimesi eğitim anlamında kullanılırken *unterricht* kelimesi öğretim anlamında kullanılır. Bu kavramların hiçbiri bildung kavramı kadar geniş bir anlam taşımaz (Alves 2019; Varkøy 2010). Benzer şekilde *bildung* ve eğitim kelimelerinin karşılığı İsveççede sırasıyla *bildning* ve *utbildning* olarak kullanılırken, Dancada ve Norveççede bu karşılıklar sırasıyla *dannelse* ve *utdannelse* olarak kullanılır. Bu kavramlardan *bildung* bu dillerde bir kimsenin bir insan olarak yetişmesi ve bir insan yaşamının tümüne yayılan bir gelişim süreci anlamında kullanılırken, eğitim karşılığı olarak kullanılan kavram bir kimseyi belirli bir alanda ve başlangıcı ile bitişi belirli bir süre diliminde yetiştirmek anlamında kullanılır (Varkøy 2010). Bu nedenle *bildung* ile *erziehung* kavramlarını ayırt ederek bu kavramların farklarını ve sınırlarını ortaya koymak önemli görülür (Horlacher 2004, 2012).

Buradan hareketle, *bildung* kavramı Latince *formatio* ve İngilizce *form* kelimelerine karşılık gelen Almanca *bild* kökeninden gelir (Alves 2019). Buna uygun olarak *bildung* kelimesinin kavramsal bir analizini ortaya koyan Nordenbo'ya (2002) göre *bild* kökü *-ung* ekini aldığı anda, bir yandan *bild* kökünün fiili halinden hareketle bir kimsenin ya da bir şeyin bir biçimlenme sürecini, diğer yandan ise bu kökün isim halinden hareketle böyle bir sürecin sonunda ortaya çıkan biçimi ifade eder (Nordenbo 2002). Bununla beraber *bildung* kavramının çıkış noktasını bireyden aldığı da düşünülürse, en basit haliyle *bildung* kavramı bireyin biçimlenme sürecini ve bu sürecin sonucunu ifade eder.

Bu süreçle ilgili olarak önemli bir unsur, *bildung* ile ifade edilen biçimlenme sürecinin öncelikle bireyin kendi içinde başladığıdır. Bu bakımdan *bildung* öncelikle bireyin iç dünyasında gerçekleşen bir öz biçimlenme sürecidir. Bu süreç ilk olarak bireyin kendini daha iyi tanıması, anlaması ve anlamlandırması yönünde içsel bir gelişim ve ilerlemedir. Bu içsel süreç tamamen bireyin kendi başına

deneyimlediği bir iç yaşantıdır ve bu süreç üzerinde dışsal hiçbir etki ya da yönlendirme olmaması esastır. Başka bir ifadeyle, kişinin kendinde başlayan böyle bir biçimlenme süreci, kişinin kendi iradesi ve çabası üzerine kurulu olmalıdır. Bu bakımdan *bildung* anlayışının bu içsel boyutu kişinin kendi iradesiyle kendini bilme çabasını ifade eder.

Fakat bununla beraber bu öz biçimlenmenin bir de dışsal boyutu vardır. Bireyin biçimlenme sürecini içinde bulunduğu toplumsal gerçeklikten bağımsız olarak tanımlamak pek mümkün değildir. Bu nedenle Kosselleck (2002) tarafından ifade edildiği gibi *bildung* ile ifade edilen biçimlenme ne yalnızca bireysel ne de yalnızca toplumsal bir kavram olarak tanımlanabilir. *Bildung* bireyin içinde bulunduğu ve bir parçası olduğu toplumsal gerçeğin kültürel ve politik işlevleriyle birlikte anlam kazanan bireysel bir biçimlenmeyi ifade eder.

Onsekizinci yüzyılın son dönemlerinde Alman düşünürleri arasında tartışılan en önemli konulardan biri aydınlanmış özgür bireylerden oluşan ideal bir toplum düzenini gerçekleştirmenin eğitimsel yolları üzerinedir (Bruford 1935; Koselleck 2002). Herder, Schiller, Goethe ve Fichte gibi bazı düşünürler *bildung* kavramını aydınlanmış bireyin öz biçimlenme süreci olarak tanımlar (Hotam 2019). Fakat bu öz biçimlenme süreci aydın bireylerden oluşan özgür bir toplumun da biçimlenmesidir. Özellikle ondokuzuncu yüzyılın başlarındaki Alman reform hareketleriyle eğitim alanında önemli adımlar atılmıştır. İlköğretim seviyesinde çocuk merkezli eğitim anlayışını benimseyen okulların yaygınlaşması ve ortaöğretim seviyesinde klasik dönem eğitim anlayışına dayalı jimnazyumların kurulması modern dönemin eğitiminin önemli unsurları olmuştur. Ayrıca, Humbolt'un sorumluluğu altında 1809'da Berlin Üniversitesinin kurulmasıyla bu dönemin karakteristiği olan bir *bildung* anlayışı eğitim sisteminde net bir karşılık bulmuştur. Bu doğrultuda, bu dönemin en önemli özelliklerinden biri toplumun hangi kesiminden olduğu fark etmeksizin tüm çocukların eğitimin tüm aşamalarından geçerek ideal bir insan ve toplum kültürü içinde kendilerini

gerçekleştirmelerine imkan sağlamasıdır. Böylece *bildung* anlayışı özellikle ondokuzuncu yüzyıl boyunca etkili olmuş bir yaşam yorumuna dönüşmüştür (Koselleck 2002).

Wilhelm von Humboldt *bildung* kavramının hem eğitim felsefesinin hem de toplum ve siyaset felsefesinin temel kavramlarından birine dönüşmesinde rol oynamış esas karakterlerden biridir (Hotam 2019). Humboldt özellikle ondokuzuncu yüzyılda bir yaşam yorumu olarak şekillenen *bildung* anlayışının kuramsal dayanaklarını sunan önemli bir düşünürdür. Fakat hem bireysel hem de toplumsal bir biçimlenme süreci üzerinden ulaşılmak istenen ideal bir toplum hedefi *bildung* tartışması açısından son derece önemli bir konudur. Bunun en önemli nedenlerinden biri, özünde bireyin kendi iradesi ve deneyimleriyle gerçekleştirmesi beklenen bireysel bir öz biçimlenme süreci olan *bildung* ile toplumsal bir biçimlenme idealini gerçekleştirme hedefini aynı anda savunulabilmenin oldukça detaylandırılmış bir gerekçelendirmeyi gerekli kılmasıdır.

Bu problemten hareketle Humboldt'un görüşleri çerçevesinde bu çalışma devam eden kısımlarda: (1) İlk olarak hem bireysel hem de toplumsal boyutlarda tanımlanan bir biçimlenme süreci olarak *bildung* kuramını analiz edecektir. (2) Ardından özgürlük problemi ve *bildung* odağında devletin yetki sınırlarının nasıl şekillendiğini ortaya koyacaktır. (3) Devamında çeşitlilik kavramının *bildung* kuramı açısından önemini analiz ederek söz konusu gerekçelendirmeyi detaylandıracaktır. (4) Son olarak hem eğitim felsefesi hem de toplum ve siyaset felsefesi kapsamında bir tartışma ve bazı çıkarımlarla tamamlanacaktır.

Bireysel ve Toplumsal Biçimlenme Olarak *Bildung* Kuramı

İnsani Çabanın İki Yönü

Humboldt her türlü aktivitenin merkezine insanı konumlandırır. İnsanın hem düşüncedeki hem de eylemindeki aktiviteleri insanın kendini biçimlendirmesinin

esas kaynaklarını oluşturur. Bu bakımdan Humboldt'un *bildung* kuramında birey, kendi aktiviteleri üzerinden kendini biçimlendiren odak noktasıdır.

Hemen burada insani aktivitelerin iki yönünden söz etmek gerekir. Humboldt'a göre insani çaba iki yönlüdür (Humboldt 1969, 2000; Luth 1998). Buna göre bir yandan insan zihni kendine dönük olarak kavranabilir olmaya çabalarken, diğer yandan insani irade kendi içinde özgür olma çabasındadır. Başka bir ifadeyle insanın düşünsel aktiviteleri kavranabilirliğe, eylemsel aktiviteleri ise özgürlüğe doğru yönelir. Bu nedenle, bu iki yönlü insani çaba içinde bireyin hem iç dünyasındaki hem de dış dünyasındaki her türlü aktivitenin merkezi yine kendisidir. Dolayısıyla, Humboldt'un *bildung* kuramı temellerini bu iki yönlü insani çabadan alarak kendi öz biçimlenmesini gerçekleştiren bir birey anlayışı üzerine kuruludur.

Bireyin dış dünya ile etkileşimi bu bakımdan ayrıca değinilmesi gereken önemli bir bakış açısını ortaya koyar. Buna göre dünya, yalnızca düşünce ve eylem aracılığıyla işlenen bir gerçeklik olmaktan çok insanın kendini gerçekleştirdiği alanın kendisidir. İnsanın kendini gerçekleştirmesinin iki yönlü bir çabanın sonucu olarak ortaya çıktığı dikkate alınırsa, bu durumda dünya insanın ne sadece düşünsel aktiviteleri üzerinden içsel biçimlenmesini ne de sadece eylemsel aktiviteleri üzerinden dış dünyadaki gelişimini ifade eder. Başka bir ifadeyle dünya, insanlık kavramının bireyin kendi kişiliğinde düşünce ve eylem üzerinden biçimlendiği alanın bütüncül bir karşılığıdır. Yani insan için dünya hem içsel hem de dışsal yönü olan bütüncül bir kaplamı ifade eder. Bununla uyumlu olarak, Humboldt dünya kavramını fiziki doğadan daha geniş bir anlamla kullanarak toplum, kültür, tarih, insanlık ve insana dair tüm unsurları da içine alacak bir kapsamda kavramsallaştırır (Luth 1998).

Bu noktada *insanlık kavramının bireyin kendi kişiliğinde biçimlenmesi* ifadesine özellikle vurgu yapmak gerekir. Aslında bu, *bildung* kuramının nihai bir hedefinin ifadesidir. Bu hedefin gerçekleşmesi belirtildiği gibi insanın hem içsel

hem de dışsal aktivitelerinin, yani hem düşüncede hem de eylemde ortaya çıkan aktivitelerinin birbirleriyle etkileşimli sonuçlarının insanda karşılık bulmasına bağlıdır. Bu durum Humboldt'un özellikle üzerinde durduğu ve *bildung* teorisinin önemli bir bileşenini oluşturan temel bir meseleye işaret eder. Bu mesele, içe dönük derin düşünme yaşantısı ile dışa dönük aktif yaşantı arasındaki ilişki problemi olarak ifade edilebilir ve Humboldt'un *bildung* teorisinde asli bir yer tutar.

Bireysel Biçimlenmenin Toplumsal Boyutları

Humboldt'un (1969, 2000) *bildung* anlayışında toplumsal yaşam ve ilişkiler bireyin ya da insani gelişimin önemli bir yanını oluşturur. Ona göre bireyin sadece formal bir eğitim sürecinden geçmesi, *bildung* ile tanımlanan gelişimi için yeterli değildir, çünkü bir kimse bir yaşam boyunca sürdüreceği gelişiminde çevresel koşullara ve dolayısıyla diğer insanlara ihtiyaç duyar. Bireyin diğer bireylerle kuracağı ilişkiler kişinin kendini biçimlendirmesi bakımından önemli bir işleve sahiptir. Bu nedenle, toplumsallık kavramı *bildung* kuramının önemli bir bileşenidir. Birey diğer insanlarla olan ilişkilerinden kendine dönük gelişimsel sonuçlar çıkarırken, diğer yandan bireylerin oluşturduğu toplum da bir bütün olarak kendini biçimlendirme sürecini gerçekleştirecektir. Dolayısıyla *bildung* kuramı esasen bir öz biçimlenme süreci olarak başlangıcını alsa bile, bu sürecin önemli bir parçası ve nihai hedeflerinden biri insanın bireysel gelişimiyle birlikte toplumsal gelişimin de biçimlenmesidir.

Fakat bununla beraber, Humboldt toplumsal ilişkilerin bir *bildung* anlayışıyla sürdürülebilmesi ve böylece hem bireyin hem de toplumun kendini biçimlendirme sürecini gerçekleştirebilmesi için insanlar arası ilişkilerde gözetilmesi gereken bazı temel nitelikler olması gerektiği görüşündedir. Aksi halde ortaya çıkacak bireysel ve toplumsal sonuçlar *bildung* kuramının ulaşmak isteyeceği gelişimsel sonuçlardan farklı olabilecektir. Bu bakımdan, aşağıdaki üç temel nitelik

Humboldt'un (1969, 2000) insanlar arasındaki ilişkilerin *bildung* kuramı çerçevesinde tanımlanabileceği sınırları ifade eder.

İnsanlar Arasındaki İlişkilerin Üç Temel Niteliği

İlk olarak, insanlar arasındaki ilişkiler bir yandan diğer bireylerdeki zenginliği fark etmeyi sağlarken, diğer yandan bireyin kendindeki olası ön yargı ve taraflılığın üstesinden gelmesini sağlar. Yani insanlar arasındaki ilişkiler bireylerin iç dünyalarını en samimi şekliyle yansıtmalı ve bireylerin bu anlamdaki zenginlikleri üzerinden karşılıklı bir etkileşim ortaya çıkarmalıdır. Bunun gerçekleşmesinin önemli bir koşulu insanların zengin bir çeşitlilik ortamına sahip olmasıdır, çünkü birey diğer bireylerle ilişkileri de dahil olmak üzere ne kadar çok çeşitli durumu deneyimlese iç dünyasının aktiviteleriyle bütünleştireceği ve kişisel biçimlenmesinin farklı yönlerini tamamlayabileceği o kadar çok olasılığı gerçeğe çevirebilecektir.

Fakat aynı zamanda, ikinci bir nitelik olarak, insanlar arasındaki ilişkiler bireyin bağımsız var oluşunu da korumalıdır. Başka bir ifadeyle, insanlar arasındaki ilişkiler bireyin bağımsız gelişimine olanak tanımalı ve aynı zamanda bir kimsenin gelişiminin başka kimselerce kontrol edilmesine ya da birinin bir başkasına öykünmesi, başkasını taklit etmesi veya başkası gibi olmaya çalışmasına imkân vermemelidir. Yani, insanlar arası ilişkilerden edinilecek sonuçlar hiçbir dışsal etki ya da yönlendirme altında olmamalıdır. Kişinin dış dünyadaki bağımsız deneyimleri, iç dünyasının derin düşünceleriyle bütünleşerek kendi biçimlenmesinin kaynaklarını oluşturmalıdır.

Üçüncü olarak, insanlar arasındaki ilişkiler ideal bir farklılık dengesini korumalıdır. Bu ideal denge durumu şu şekilde açıklanabilir. Bireyler arasındaki farklılık ne kişilerin birbirlerini anlayamayacağı kadar büyük ne de birinin diğerine öykünüp onu taklit etmesine engel olamayacak kadar küçük olmalıdır. Yani böyle bir farklılık dengesi hem kişilerin birbirlerini anlayabilmelerini ve birbirlerindeki

zenginliği fark edebilmelerini hem de bireylerin kendi özgün kişiliklerini biçimlendirebilmelerini sağlamak açısından en uygun aralık olarak görülebilir.

İnsanlar Arası İlişkilerde Özgürlük ve Denge Anlayışı

Buraya kadar değinilenlerden anlaşıldığı üzere, birey ile bireyin dışındaki dünya arasındaki iletişim ve diğer insanlarla kurulan etkileşim Humboldt'un *bildung* kuramı için olmazsa olmaz görünmektedir. Fakat burada önemli bir noktaya dikkat edilmesi gerekir. İnsanlar arasındaki ilişkilerin üç temel niteliğinde söz edildiği üzere, bu tür ilişkiler insanların birbirlerini tanıma ve anlamalarına imkân verecek, ama aynı zamanda bağımsız var oluşlarını koruyacak ve ayrıca tüm bunları ideal bir farklılık dengesini gözeterek düzenleyecektir. Bu noktada bu nitelikleri gerçekleştirmenin mümkün olup olmadığını ya da bunun bir ütopya mı olduğunu sorgulamak önemli görünmektedir. Buna cevap vermek için insanlar arası ilişkilerde özgürlük problemine özellikle değinmek gerekir.

Humboldt bireyin toplumsallaşması ya da toplumsal ilişkiler zenginliği içinde kendi gelişimini sürdürmesi üzerine vurgu yaparken, aynı zamanda bireyin özgürlüğü konusuna da özellikle dikkat çekmektedir. Örneğin Humboldt'un tanımladığı birey, etkileşimde bulunduğu diğer insanlara benzemeye çalışma ya da genel eğilime göre kendini biçimlendirme amacıyla değildir. Aksine toplumsal olan ilişkiler bireye kendini tanıtan ve onun kendinden başka insanları anlamasına imkan tanıyan ilişkilerdir. Humboldt'un (1969, 2000) özellikle vurguladığı gibi, birey-toplum ilişkisinde ortaya çıkan etkileşimlerin *bildung* ile kast edilen bir gelişimi sağlayabilmesinin en temel koşulu özgürlüktür.

Bu nedenle insanın biçimlenmesinin toplumsal boyutları ile özgürlük kavramının ilişkisine bakıldığında, tanımlanan niteliklerdeki ilişkilerin ancak özgür bireyler arasında mümkün olabileceği anlaşılmaktadır. Humboldt'a göre özgürlük, biçimlenme sürecinin insanlar arası ilişkiler yoluyla gerçekleşmesinin ön koşuludur. Ona göre özgürlük durumu olmadan biçimlenmenin gerçekleşmesi mümkün olamaz, çünkü ne insanlar birbirlerini oldukları gibi en samimi halleriyle

taniyabilecek ne de kendi kişiliklerini başkalarının etkilerinden koruyabilecektir. Başka bir ifadeyle, ancak özgürlük durumunda bireyler dış etkenlerin yönlendirmesi altında kalmaksızın kendi yetileri sayesinde iki yönlü çabanın iç ve dış dünya deneyimlerine dair sonuçlarını kişisel biçimlenmeye dönüştürebilirler.

Bu doğrultuda Humboldt, toplumsal ilişkilerin sınırını bir denge anlayışı ile ortaya koyar. Yukarıda da söz edildiği gibi, birey ve diğerleri arasında ortaya çıkan toplumsal ilişkiler ne bireyin özgür gelişimini etkileyecek kadar yoğun ne de hem kendilerini hem de birbirlerini anlayabilmelerini engelleyecek kadar sık olmalıdır (Humboldt 1969, 2000). Yani toplumsal ilişkiler bireyin özgürlüğünü koruyacak şekilde ve aynı zamanda birbirleriyle etkileşim kurabilecek şekilde bir denge noktasında düzenlenmiş olmalıdır.

Devletin Yetki Sınırları ve Özgürlük

Buradan hareketle, insanlar arası ilişkilerin gerçekleştiği toplumsal düzenin işleyişi de bu özgürlük ortamı anlayışıyla doğrudan ilişkilidir. Eğer bireylerin toplumsal etkileşimleri yoluyla kişisel ve toplumsal biçimlenmelerine dışsal herhangi bir müdahale olursa, bu durumda yukarıda değinilen niteliklerde bir biçimlenme ortaya çıkmayacaktır. Çünkü her türlü dışsal müdahale, bireylerin kişisel bir biçimlenme sürecini deneyimlemesi ve böylece kendini gerçekleştirme yerine tek biçimliliğe neden olacaktır. Bireylerin kendi iradeleriyle ortaya çıkmayan her türlü tercih ve eylem söz edilen özgürlük ortamının aksi örnekleri olacaktır. Böyle bir durumda ortaya çıkacak sonuçlar ise bireylerce anlamlandırılmamış ve bu nedenle kendilerine yabancı olan sonuçlar olacaktır, çünkü ortaya çıkacak sonuçlar tercihleriyle değil dış etkenler nedeniyle içinde kaldıkları durumların sonuçlarıdır. Böyle bir durum bireylerin anlamlı ve özgün biçimlenmelerine, yani kendi olmalarına temel bir engel oluşturacaktır. Yukarıda değinildiği gibi, insan doğasının iki yönlü çabasının merkezinde bireyin kendisi olmalıdır. Bu çaba üzerinden gerçekleşen biçimlenme olan *bildung*, hem bireysel hem de toplumsal deneyimlerin sonucudur. Fakat bu sonuca ulaşmayı mümkün

kılan sürecin zorunlu bir koşulu özgür bir ortamdır. Dolayısıyla aynı insanlar arasındaki ilişkilerde olması gereken nitelikler gibi, özgürlük de bu bakımdan gerekli olan toplumsal bir niteliktir.

Bu nedenle, Humboldt (1969) toplumsal işleyişi ve insanlar arasındaki ilişkileri sürdürecektir olan siyasal düzenin amaçları ve sınırlarını da *bildungs* kuramıyla ilişkilendirerek açıklar. Bu çerçevede Humboldt birey, toplum ve devlet kavramları arasındaki karşılıklı ilişkiyi yine bireyin ve toplumun buraya kadar söz edildiği gibi bir biçimlenme süreci çerçevesinde tanımlar. Buna göre birey ve bireylerden oluşan toplum doğal, devlet ise yapay bir varlıktır (Humboldt 1969). Devletin var olmasının en temel nedeni, insanlar arasındaki ilişki ve etkileşimi ideal sınırları içerisinde gerçekleştirmeyi sağlamaktır. Yani devlet, yukarıda söz edilen özgürlük ortamını oluşturmak ve sürdürmek üzere işleyen bir yapı olmalıdır. Dolayısıyla Humboldt açısından devletin yetkisinin ve müdahalesinin sınırları, bireyin ve toplumun biçimlenmesinde bir ön koşul olan özgürlük ortamını koruma odağında belirlenmelidir. Bu nedenle, bireylerin kişisel biçimlenme süreçlerine müdahale olacak her türlü eylem bu sınırı aşan bir müdahale olarak tanımlanır (Humboldt 1969).

Humboldt'un devletin yetki sınırlarına dair görüşlerinin gerekçelerinden bir diğeri, hiçbir bireyin kendi özgünlüğü dışındaki bir norm ya da kriter ile değerlendirilemeyeceğidir. Başka bir ifadeyle, tüm insanları tek bir birey ya da özgünlük tanımına indirgemek mümkün değildir. Bununla beraber, herkes için iyi olanın belirlenmesi de mümkün değildir. Bu nedenle devlet insanların inançlarını, değerlerini, değerli buldukları yaşam anlayışlarını ve dolayısıyla kendilerini biçimlendirme süreçlerini belirli bir hedefe yönelik olarak belirleyemez. Bu tür yaptırımlar devletin yetki sınırları içinde değildir. Yani devlet bir kontrol ve yönlendirme ya da biçimlendirme mekanizması olarak işlememelidir. Bunun yerine, insanların kendilerini biçimlendirmelerine ya da gerçekleştirmelerine imkan sağlayacak gelişimsel olanakları sunmalıdır. Dolayısıyla Humboldt'a göre

devletin en temel görevi, her bir bireyin kendi özgün biçimlenmesinin koşullarını sağlamak ve tek biçimliliğe neden olacak engelleri ortadan kaldırmaktır.

Humboldt aslında bu görüşleriyle hem bireyin hem de devletin amaç ve sınırlarını ortaya koyar. Bireyin görevi yalnızca kendi biçimlenmesinin belirleyicisi olmaktır. Buna karşın devletin görevi, bireylerin kendi biçimlenmelerini gerçekleştirebilecekleri koşulları ve imkanları sağlamaktır. Dolayısıyla belirleyici olma durumu bu bakımdan yalnızca bireye atfedilebilecek bir niteliktir. Devlet ise belirleyicilik ile değil, güvence ve temin edicilik gibi kavramlarla nitelendirilebilir. Bireyin belirleyiciliğinin sınırları ise yalnızca kendi özgün biçimlenmesi çerçevesindedir. Aksi halde insanlar arası ilişkilerde söz edilen nitelikler ortaya çıkamaz.

Tüm bunlar birlikte değerlendirildiğinde, Humboldt'un *bildung* kuramının aynı zamanda bir tür toplumsal düzen kuramı olarak da şekillendiğini söylemek mümkündür. Başka bir ifadeyle, *bildung* kuramı her türlü siyasal kontrolü birey ve toplumun biçimlenme sürecinin dışında tutmanın da bir kuramıdır (Bauer 2003, Hotam 2019). Devlet özgürlük ortamının ve gelişimsel imkanların sağlayıcısı ve aynı zamanda birey ve toplumun özgün biçimlenmesinin koruyucusu olarak ortaya çıkar.

Çeşitlilik Kavramının Önemi

Buraya kadar şekillenen resimde özgün biçimlenme süreçlerini içsel ve dışsal deneyimleri üzerinden bir özgürlük ortamında gerçekleştiren bireyler, bu biçimlenme süreçlerinde birbirleriyle etkileşim içinde olan ve bu etkileşimlerini birbirlerinin özgünlüğünü ve özgürlüğünü zedelemeyecek şekilde sürdüren bireylerden oluşan bir toplum ve böyle bir toplumun düzenini hem bireyin hem de toplumun özgün biçimlenmesi için gerekli olan özgürlük ortamının koruyucusu ve sağlayıcısı olarak sürdüren bir devlet ortaya çıkmaktadır. Bu resmin Humboldt'un *bildung* kuramını tüm boyutlarıyla yansıtabilmesi için bu unsurlar kadar önemli bir

başka unsura da değinmek gerekir. Aynı böyle bir toplumda ortaya çıkan ve özgün biçimlenmeleriyle o toplum içinde bir çeşitlilik durumu oluşturan bireylerde görüldüğü gibi, kendi özgün biçimlenmeleriyle daha büyük ölçekte bir çeşitlilik durumu oluşturan farklı toplumlar ve bu toplumlar arasındaki ilişkileri de ele almak gerekir. Özellikle, bu durumun *bildung* kuramı çerçevesinde ifade edilecek bir insanlık kavramı odağında nasıl değerlendirilebileceği bu resmi tamamlamak için son derece önemlidir.

Aslında Humboldt ne yalnızca bireysel seviyede ne de yalnızca belirli bir toplum özelinde bir *bildung* ideali kurgular. İnsanlar arası ilişkilerde kişilerin birbirlerini tanımaları ve birbirlerinin zenginliğini fark etmelerinden söz ederken değinildiği gibi, farklı kişiliklerin oluşturduğu bir çeşitlilik ortamı hem bireysel hem de toplumsal açıdan biçimlenmenin önemli bir unsurudur. Benzer şekilde, bireyler arasındaki ilişkilerde farklı kişiliklerin tanınmasının önemi gibi bireylerin oluşturduğu farklı toplumlar arasında da bu tür bir ilişki söz konusudur (Wulf 2003).

Aynı bireyler arasında tanımlanan özgürlük ortamı içinde farklı kişiliklerin biçimlenmesinin mümkün olması ve aynı zamanda bu farklı kişilikler arasında sürdürülen nitelikli ilişkiler yoluyla bir toplumsal biçimlenmenin de oluşması gibi, toplumlar arasında da benzer bir biçimlenme süreci olmalıdır. Yani, farklı karakterler olarak ortaya çıkan toplumların arasındaki ilişkiler de hem birbirlerinin kişiliklerini anlama ve tanıma yönünde sürdürülürken hem de birbirlerinin kişiliklerinin kendi iradeleri doğrultusunda biçimlenmesinin sınırlarını korumalıdır. Bu bakımdan insanlar arasındaki ilişkilerin nitelikleri, toplumlar arasındaki ilişkilerde de aranan nitelikler olarak bir üst derecede yeniden yorumlanabilir.

Bu ilişki boyutu Humboldt açısından bir insanlık idealini ortaya çıkaran süreci tanımlar. Bu nedenle insanlar arasındaki ilişkilerin nitelikleri toplumlar arasındaki ilişkilerde de aranmalıdır. Başka bir ifadeyle, birbirlerini en samimi

haliyle tanımak, birbirlerinin bağımsız var oluşunu korumak ve ideal bir farklılık dengesi korumak toplumlar arasındaki ilişkilerin de nitelikleridir. Böylece farklı kişiliklerin bir birliktelik oluşturmasıyla toplumların biçimlenmesi gibi, farklı kişiliklerden oluşan toplumların oluşturacağı bir birliktelikten de bir insanlık ideali biçimlenecektir.

Fakat burada birkaç noktaya özellikle vurgu yapmak önemlidir. Öncelikle, böyle bir insanlık ideali tek biçimliliğe dayanmaz. Yani tek bir insanlık ideali belirleyerek tüm toplumların bu ideale göre şekillenmesine yönelik bir ideal gerekçelendirilemez. Aynı devletin yetki sınırlarında söz edildiği gibi, toplumları değerlendirmenin de tek kriteri kendi özgünlükleridir. Yani, tüm toplumlar için tek bir iyi kavramı tanımlamak ve böyle bir iyi tanımı doğrultusunda tekbiçimci bir toplum ideali ile tüm toplumları yönlendirme ve biçimlendirme gibi bir amacı gerçekleştirmeye çalışmak, buraya kadar yapılan tüm açıklama ve gerekçelendirmelerle çelişecektir. Örneğin böyle bir durum, devletin yetki sınırlarında ortaya koyulan gerekçelendirmede olduğu gibi sınırları aşan ve toplumların kendi biçimlenme süreçlerini ve bu bakımdan özgürlüklerini ortadan kaldıran bir sonucu ortaya çıkaracaktır.

Bunun yerine, bir toplumu oluşturan bireyler arasındaki çeşitlilik anlayışına uygun olarak, böyle bir insanlık ideali mümkün olan her türlü toplumsal karakterin hep birlikte oluşturacağı ve dolayısıyla bir çeşitlilik anlayışla biçimlenecek bir toplumlar arası yapıyı ortaya koyar. Böyle bir insanlık ideali, kendilerine özgü kişiliklere sahip toplumların bir fark dengesi ve özgürlük ortamı içinde oluşturduğu bir çeşitlilik bütününe ifade eder. Yine bunu gerçekleştirmenin ilk koşulunun, toplumlar arası seviyede de bir özgürlük ortamının oluşturulması ve sürdürülmesi olduğu özellikle vurgulanmalıdır.

Kısaca Humboldt açısından birey, toplum ve insanlık seviyesinde ortaya çıkan çeşitlilik kavramı kişilik, bütünlük ve özgürlük kavramları ile birlikte şunu resmeder: Kendi iradeleriyle iç ve dış dünyalarındaki deneyimleri neticesinde

özgün kişiliklerini biçimlendirmiş özgür bireyler, bu bireylerin bir özgürlük ve fark dengesi ortamında birbirleriyle ilişkileri ve etkileşimleri üzerinden bir kişilik kazanan bir toplum, bu toplumun böyle bir özgürlük ortamında işleyişinin güvencesi ve sağlayıcısı olan devlet, ve bu toplumların benzer bir özgürlük ve fark dengesi ortamında karşılıklı ilişkileri ve etkileşimleri üzerinden bir bütünlük kazanan insanlık ideali. Bu, Humboldt'un *bildung* kuramı çerçevesinde özgürlük ve çeşitliliğe dayanan insanlık anlayışının resmidir. Yukarıda vurgulanan, içe dönük derin düşünme yaşantısı ile dışa dönük aktif yaşantının birlikte bir sonucu olarak *insanlık kavramının bireyin kendi kişiliğinde biçimlenmesi* ifadesinin neden *bildung* kuramının nihai bir hedefini ortaya koyduğu bu resimde açıkça görülmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Özgür Bireylerden Çeşitlilik Üzerine Kurulu Bir İnsanlık İdealine

Humboldt'un görüşleri hem eğitim felsefesi açısından hem de siyaset felsefesi açısından son derece önemli etkiler bırakmıştır. Bireyin kendini gerçekleştirme sürecini özgürlük problemi üzerine kuran ve *bildung* tartışmalarına özgün bir boyut kazandıran Humboldt, bu görüşlerini siyasi düzenlerin sınırlarına odaklanarak bireyden topluma ve toplumlararası ilişkilere giden bir ölçüde gerekçelendirir. Bu çerçevede kaleme aldığı meşhur eseri *Ideen zu einem Versuch, die Grenzen der Wirksamkeit des Staates zu bestimmen (The Limits of State Action – Devlet Faaliyetinin Sınırları)* bu görüşlerini ortaya koyduğu önemli bir eserdir. Bu eser 1792 yılında kaleme alınmış, 1851 yılında yayınlanmıştır. John Stuart Mill'in 1859 yılında yayınlanan *On Liberty (Özgürlük Üzerine)* adlı eseriyle birlikte siyaset felsefesi ve ilişkili alanlarda önemli etkiler bırakmıştır (Burrow 1969; Nordenbo 2002). Humboldt bu eserinde devleti bireyin kendini biçimlendirmesi sürecinde ihtiyaç duyduğu özgürlüğü engellemeyecek ve aksine koruyacak sınırlarda tanımlar, çünkü bireyin ve dolayısıyla toplumun özgün biçimlenmesi dışsal hiçbir yönlendirici müdahalenin olmamasına bağlıdır (Hotam 2019; Humboldt 1969, 2000; Luth 1998; Sorkin 1983).

Humboldt'a göre insanın gelişiminin hedefi, tüm güçlerini bir bütün olarak en yüksek derecede ortaya çıkacak bir biçimlenmeye taşımaktır. Bunu yapmanın yolu tüm güçlerini bir ahenk içinde geliştirmektir. Fakat bunu gerçekleştirebilmenin birincil koşulu özgürlüktür. Humboldt (1969, 2000), özgür bireyin bu yöndeki gelişiminin kılavuzu olarak aklı gösterir. Yani, bireyin özgün gelişiminin ve biçimlenmesinin kavuzu yalnızca kendi aklıdır. Bunun haricinde insanın dışındaki dini kurumlar, siyasi erk ya da benzeri hiçbir otorite insanlığın nihai amacını belirleme ve insanları buna göre biçimlendirme hakkına sahip olamaz. Bu bakımdan Humboldt'un klasik dönemin özgür birey anlayışını ve aydınlanma döneminin siyasi görüşlerini benimseyen bir eğitim ve siyaset anlayışı benimsediği açıkça görülebilir. Bu doğrultuda, Humboldt yaşadığı dönemin baskın entelektüel eğilimlerine uygun olarak, neohümanist görüşlerden etkilenmiş ve bu görüşlere yön veren düşünürler arasındaki yerini almıştır.

Genel bir ifadeyle, neohumanist düşünce hem bireyin hem de topluluğun *bildung* yoluyla içsel bir harmoniye ulaşması yönünde argümanlar geliştirir (Nordenbo 2002). Fakat bu bakımdan birey ile bireyin dışındaki objektif dünya arasında nasıl bir etkileşim kurulacağı önemli bir eğitimsel problem olarak ortaya çıkar. Yukarıda açıklandığı gibi, Humboldt'un insanın iki yönlü eğilimine dair görüşleri ve buna bağlı olarak detaylandığı insanlar arasındaki ilişkiler ve toplumsal biçimlenme açıklamaları bu problemin üstesinden gelir. Böylece neohumanist *bildung* yaklaşımının ne yalnızca bireysel biçimlenmeyi ne de yalnızca toplumsal biçimlenmeyi yeterli bulan görüşleri Humboldt'un açıklamalarında detaylıca kendini gösterir.

Humboldt'un klasiklerin bilgisine özel bir önem vermesinin de bu bakımdan bir yeri vardır, çünkü klasiklerin çalışılması insanlığın bilgisini genişletmek adına önemli bir araçtır (Luth 1998). Bu nedenle Humbolt klasiklerin çalışılmasına eskinin bilgisini ya da bakış açısını incelemekten daha fazla anlam yükler. Onun için klasiklerin çalışılmasında antik dönemin insanlığa bakışını kavramak kadar

günün koşulları içerisindeki insanlığı da anlamak önemlidir. Buradan hareketle klasiklerin çalışılmasının en büyük önemi, insanı içinde bulunduğu mevcut sınırlamalar, zorluklar ve problemlerden kendini kurtaracak olan özgürleştirici bir kavrayışa ulaştırmasıdır. Bu bakımdan yorumlanacak olursa, Humboldt için antik dönemin kültürü ve medeniyeti insanlığın yeniden kurması gereken ideal bir düzen değildir. Klasiklerin okunması ve çalışılmasını, antik dönemi yeniden inşa etmek olarak yorumlamak Humboldt açısından bir yanılgı olacaktır. Çünkü Humboldt klasiklerin çalışılması üzerinden günün problemlerinin nasıl ortadan kaldırılacağına ve insanın özgürleşeceğine dair bir bakış açısı ya da yorum elde etmeye ve buradan hareketle günün koşullarını göz ardı etmeksizin özgür bireylerden oluşan bir toplumsal düzenin nasıl oluşturulabileceğine odaklanıyor (Luth 1998, Pinar 1995). Bu bakımdan Humboldt'un hem eğitim hem de siyaset görüşlerinin antik dönemin kültürü ve özgür birey anlayışı ile ilişkisi özellikle bu problem odağındadır.

Yukarıda söz edildiği gibi, Humboldt her türlü insani eylemin odağına bireyi koyar. Bununla beraber birey kendisi dışındaki dünyadan bağımsız da olamaz. Bu nedenle bireyden hareketle topluma ve toplumlar arası düzeye doğru giden bir gerekçelendirme ortaya çıkar. Bu doğrultuda Humboldt'a göre insani çaba ne yalnızca düşüncede ne de yalnızca eylemde değildir. Düşünce ve eylem birlikte bir insanı biçimlendirir. İnsan zihninin kendine dönük derin düşünceleri gibi içsel aktiviteler ile insanın dış dünyasını oluşturan çevre ve diğer insanlarla etkileşimleri gibi dışsal aktiviteler birlikte bir bireyin özgün biçimlenmesinin kaynaklarıdır. Bu nedenle Humboldt açısından bir insanın biçimlenmesi aldığı formal eğitimden çok daha fazlasıdır. İnsanın gelişimi ve kendini biçimlendirmesinin en önemli kısmını, bir insanın yaşamı boyunca karşılaşacağı koşullar oluşturur ve bu koşullar içinde bulunan durumlar ve diğer insanlarla etkileşimler bireyi bir yaşam boyu biçimlendirmeye devam eder (Luth 1998).

Bu bireysel biçimlenme süreci bireyden hareketle kendini farklı düzeylerde de gösterebileceği için bir topluluğun, bir toplumun, bir ulusun ya da genel olarak insanlığın biçimlenmesi ile bireyin biçimlenmesi işleyişi bakımından benzerdir (Koselleck 2002). Fakat burada esas olan bu birimleri oluşturan bireylerin biçimlenmeleri sayesinde bunlar gibi farklı düzeylerdeki biçimlenmelerden söz edilebileceğidir.

Son olarak Humboldt'un incelenen görüşlerinde ön plana çıkan bazı kavramlara vurgu yaparak, tüm düzeylerde ortaya çıkması beklenen biçimlenmeler ve bunu mümkün kılacak bir siyasi düzen bağlamında bireyden hareketle çeşitliliğe dayalı bir insanlık idealinin imkanına değinilebilir. Öncelikle insan doğası bir yandan kendine bilinir olmaya diğer yandan ise özgür olamaya eğilimlidir. Bu eğilim insanın dünyasını içsel ve dışsal boyutlarıyla birlikte fiziki doğadan daha geniş bir kavrama taşır. Böylece bireyin kendi biçimlenmesini kendi iradesi üzerinden gerçekleştirebileceği alan bir bütün olarak ortaya çıkar. İnsanın kendine dönük olarak derin düşünceleri ve akıl yürütmeleri gibi içsel deneyimler bireysel biçimlenmenin temelleridir. Fakat bunları anlamlı kılan diğer boyut ise dışsal deneyimlerdir. Bu noktada birey kendisi dışındaki çevre ve diğer insanlarla etkileşime ihtiyaç duyar, çünkü biçimlenme ne yalnızca içsel ne de yalnızca dışsal boyutta ortaya çıkabilir. Bu bakımdan bireyin özgür oluşunu ve böylece kendi iradesi ve akli becerileri üzerinden kendi özgün biçimlendirmesini diğer bireylerle birlikte gerçekleştirebilmesinin gereği olarak insanlar arasındaki ilişkilerin nitelikleri ortaya çıkar. Özgürlük, çeşitlilik ve fark dengesi bu niteliklerin temel kavramlarıdır. Hem bireylerin hem de toplumun biçimlenmesinin tekbiçimliliğe yol açmaması bu niteliklerin gözetilmesine bağlıdır. Bu nedenle toplumların işleyişini bu ilkeler ışığında sürdüreceği olan siyasi düzenlere duyulan ihtiyaç, devletin var olmasının ve sınırlarının gerekçesini oluşturur. Bireylerin ve dolayısıyla toplumun özgün biçimlenmelerinin güvencesi ve sağlayıcısı olan devlet bu nedenle esas olarak özgürlük prensibi üzerinden işleyecek şekilde sınırlandırılır. Böylece hem bireylerin kendilerine özgü biçimlenme süreçleri

bireyler arasında bir çeşitliliği ortaya çıkaracağı gibi, aynı zamanda fark dengesi sayesinde bir bütün olarak özgün bir toplum da şekillenecektir. Dahası, birey ve diğer bireyler arasındaki ilişkiden hareketle varılan toplum anlayışı eğer toplum ve diğer toplumlar arasındaki ilişki seviyesine de aynı nitelikler ve prensiplerle taşınırsa, o halde benzer bir çeşitlilik ve özgürlük esasına dayanan bütüncül bir insanlık ideali de şekillenecektir. Tüm bu süreç ve gerekçelendirmeler birlikte Humboldt'un *bildung* kuramını bir bütün olarak yansıtır. Formal eğitim ve öğretim ise bu kuramın tanımladığı bireyin gelişiminde ona özgürlük, irade, toplum, kültür, eşitlik, çeşitlilik ve benzeri kavramları anlamlandırmasında, çeşitli zihinsel becerileri ve akıl yürütme becerilerini kazanmasında ve insanlar arası iletişim becerileri gibi çeşitli toplumsal becerileri geliştirmesinde yalnızca yaşamının belirli bir dönemine yayılan planlı bir süreç olarak şekillenebilir. *Bildung* kuramı çerçevesinde tanımlanacak olan bir eğitim anlayışı ise bireyin ve toplumun yaşamı boyunca devam eden biçimlenme sürecinin kendisidir.

A Conceptual Analysis and A Discussion on the Relationship between Individual and Society in Humboldt's Theory of *Bildung*

Summary

Raşit ÇELİK

Assoc. Prof. Dr.

Ankara University, Faculty of Educational Sciences, Ankara, TR

ORCID: 0000-0003-1171-3156

rcelik@ankara.edu.tr

Introduction

The concept of *bildung* has important places in various disciplines, including theology, politics, and philosophy. It has also been a central concept within the approaches to the development of a person (Madsen & Aggerholm 2020). Yet, neither the word education nor the word teaching can sufficiently grasp the meaning of *bildung* (Alves 2019; Horlacher 2004, 2012; Klafki 2000; Koselleck 2002; Varkøy 2010; Westbury 2000; Westbury et al. 2000). In fact, *bildung* and the word referring to education are used in different meanings and contexts in German, and the same distinction can also be found in Scandinavian languages such as Danish, Swedish, and Norwegian (Alves 2019; Varkøy 2010).

The concept *bildung* originates from the word *bild* that is translated into Latin as *formation* and into English as *form* (Alves 2019). Accordingly, the word *bild* combined with the suffix -ung means, on the one hand, the process of formation of a person or of a thing and, on the other hand, the form reached at the end of such a process (Nordenbo 2002). Considering a person's development, therefore, the concept *bildung* refers to one's process of formation as well as the form one takes throughout such a process, as one's fulfilment.

This idea of one's formation as defined by the concept of *bildung* primarily starts from within inside the person. In other words, *bildung* refers to the idea of self-formation of a person aiming at knowing the self by experiencing the life within the self without any external influence or direction. However, in addition to this inner dimension of the formation of the self, *bildung* also refers to the formation of the person within the life outside the self. One's formation, in this sense, requires one to fulfill a meaningful life within the society one shares with the others.

Consistent with this idea, throughout the last decades of the eighteenth century, an important discussion among German thinkers centered on how to create an ideal society consisting of enlightened individuals (Bruford 1935; Hotam 2019; Koselleck

2002). Like Herder, Schiller, Goethe, and Fichte, Wilhelm von Humboldt placed a significant emphasis on the idea of *bildung* and made it a central concept of his political and educational ideas. In this regard, this study (1) first analyzes the idea of *bildung* as a two-dimensional process of formation. (2) Then discusses how to justify the limits of the state action regarding the problem of freedom. (3) In what follows, it analyzes the importance of the concept of diversity. (4) Last, it finalizes with an emphasis on some aspects and concepts of Humboldt's theory of *bildung*.

***Bildung* as Personal and Societal Formations**

For Humboldt, human striving has two dimensions (Humboldt 1969, 2000; Luth 1998). While human-mind strives to be comprehensible to the oneself, human-will strives to be free and independent in itself. For this reason, the self is the center of all the actions both in one's inner life and societal life. Accordingly, the concept of world refers to both one's inner life and the outer life oneself interacts with other individuals. Human fulfilment, in this sense, requires one to establish a meaningful connection between one's contemplative life and active life.

Regarding one's active life within a society, relations with other individuals play constructive role in one's self formation. Yet, it also plays a similar role in the formation of the society. While all individuals learn from their personal experiences in such an active societal life and make progress toward their own fulfilment, as a result of this progression, the society itself experiences a process of formation in a larger scale as a whole.

However, in order to realize such formative societal relations among the members of a society within an understanding that can be called *bildung*, some essential aspects of human relations need to be carefully followed. In this regard, for Humboldt (1969, 2000), these three aspects are of crucial importance in the realization of personal and societal formation as *bildung*. First, all individuals are to make themselves open to the other at their sincerest version so that everyone can experience the richness of the other and, thus, there will be formative interactions between them. Second, such relations and interactions are to be within the limits that ensure the freedom of one's unique process of self-formation while keeping one away from imitating someone else's such experiences and also from exercising influence over someone else's such experiences. Last, the relations among individuals are to be at an optimum degree of differences between them, meaning that such a degree is neither too wide to make sense of each other, nor too narrow to provide each individual with enough space to become oneself independently.

Humboldt's discussion of personal and societal processes of formation leads to consider another crucial concept, freedom. In his theory of *bildung*, the self is to experience an independent process of self-formation both in its inner contemplative life and outer societal life, which requires a social order that provides its members with freedom and interdependency in an understanding of such a degree mentioned above. Without freedom no one can realize one's self-formation. Yet, without others,

no one can realize a complete self-fulfillment. Therefore, the question is about how to define the limits of the state action that regulate the relations among the members of a society.

Freedom and the Limits of State Action

For Humboldt, the society consisting of individuals is real while the state is an artificial entity (Humboldt 1969) The very reason for the state to exist is to protect the rights and freedom of the members of the society in order for them to realize and live meaningful lives formed by their own contemplative and active experiences as described above. In fact, Humboldt argues for such a limit for state action primarily because he thinks that it is impossible to define all individuals within a single conception of the self while it is also impossible to provide a single conception of the good that can be accepted by all. Accordingly, there is a need to establish a limit for the state to what it should do to contribute to the development and progress of such a real entity consisting of free individuals.

In this sense, the role of the state is to provide the person and society with freedom and no further action is to be taken beyond this aim. While the role of the person is to be the ultimate decisive factor in its own formation process, the role of the state is to be the protector of the freedom of all and provider of resources and opportunities for all to realize their self-formation processes. Thus, it appears to be that being decisive is the self's characteristic while being protective and provider are the state's characteristics.

The Concept of Diversity

Humboldt's theory of *bildung* presents neither solely a personal-level nor a societal-level ideal. Instead, as in the case of individuals learning from each other's personalities and experiences, societies are expected to go through a similar process of formation (Wulf 2003). Yet, again as in the case of individuals of a society, each society are to follow the same three aspects of relations among free beings as described above. In this sense, different societies with their own personalities can interact with each other and contribute to their own processes of formations as unique beings, so that societies like individuals of a single society can act as free and independent beings in a larger society of societies and provide each other with diverse resources and opportunities.

This level of societal relations and interactions enables to form an ideal of humanity in Humboldt's theory of *bildung*. Within this ideal, a concept of diversity is another essential aspect of such relations. As in the limits of state action, it is also impossible to define a single conception of the good for all societies. Accordingly, societies are to provide each other with their own personalities and to further the process of their own formation of unique personalities independently and freely, while acting as members of free community of societies under an ideal of humanity.

Conclusion

Humboldt's theory of *bildung* provides us with an ideal process of formation originating from the self and finalizing with the humanity. Humboldt's conception of human progress aims at realizing the highest possibility of self-fulfillment both in the personal and societal levels. The first requirement to achieve such an ideal is freedom. Without a free social order, an individual cannot be able to realize its ideal fulfillment. For this reason, the artificial entity of the state is to protect the freedom of all and provide them with necessary resources and opportunities. The same perspective is also to be taken in the inter-societal level. By such free and diverse relations and interactions among societies there can be a realization of human ideal. Yet, to do so, the concepts freedom, diversity, and the degree of differences are to be given careful attention.

Regarding the formation of the self, in addition, education in an understanding of *bildung* appears to be essential in the realization of such an ideal of humanity. As mentioned, human striving has two dimensions, inner and outer. In this regard, while an individual is to develop necessary skills that enable one to experience formatively contemplative process of self-fulfillment, one is also to develop necessary skills to interact with others that enable one to experience formatively active process of self-fulfillment. This requires one to comprehend the importance of the concepts mentioned above and of regulating, as a free and independent being, one's actions, thoughts, and formative experiences within an understanding of *bildung* with all the aspects discussed.

KAYNAKÇA | REFERENCES

Alves, A. (2019). The German Tradition of Self-Cultivation (Bildung) and its Historical Meaning. *Educação & Realidade, Porto Alegre*, 44 (2), 1-18. DOI: 10.1590/2175-623683003.

Bauer, W. (2003). Introduction. *Educational Philosophy and Theory*, 35 (2), 133-137.

Bruford, W. H. (1935). *Germany in the Eighteenth Century: The Social Background of the Literary Revival*. Cambridge: Cambridge University Press.

Burrow, J. W. (1969). Editor's Introduction. *The Limits of State Action* (W. v. Humboldt, vii-xliii). Cambridge: Cambridge University Press.

Horlacher, R. (2004). Bildung – A Construction of a History of Philosophy of Education. *Studies in Philosophy and Education*, 23, 409-426.

Horlacher, R. (2012). What is Bildung? Or: Why Pädagogik cannot Get Away from the Concept of Bildung. *Theories of Bildung and Growth* (ed. P. Siljander, A. Kivelä, A. Sutinen, pp. 135-147). Rotterdam: Sense Publishers.

Hotam, Y. (2019). Bildung: Liberal Education and Its Devout Origins. *Journal of Philosophy of Education*, 53 (4), 619-632.

Klafki, W. (2000). Didaktik Analysis as the Core of Preparation for Instruction. *Teaching as a Reflective Practice: The German Didaktik Tradition* (ed. I. Westbury, S. Hopmann, K. Riquarts, pp. 139-159). Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.

Koselleck, R. (2002). *The Practice of Conceptual History: Timing History, Spacing Concepts*. Stanford: Stanford University Press.

Luth, C. (1998). On Wilhelm von Humboldt's Theory of Bildung Dedicated to Wolfgang Klafki for His 70th Birthday. *Journal of Curriculum Studies*, 30 (1), 43-59. DOI: 10.1080/002202798183756.

Madsen, K. L. & Aggerholm, K. (2020). Embodying Education – A Bildung Theoretical Approach to Movement Integration. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy*, 6 (2), 157-164.

Nordenbo, S. E. 2002. *Bildung* and the thinking of *Bildung*. *Journal of Philosophy of Education*, 36 (3), 341-352.

Pinar, W. F., Reynolds, W. M., Slattery, P. & Taubmann, P. M. (1995). *Understanding Curriculum: An Introduction to the Study of Historical and Contemporary Curriculum Discourses*. New York: Peter Lang.

Sorkin, D. (1983). Wilhelm von Humboldt: The Theory and Practice of Self-Formation (*Bildung*), 1791-1810. *Journal of the History of Ideas*, 44 (1), 55-73.

Varkøy, Ø. (2010). The Concept of "Bildung". *Philosophy of Music Education Review*, 18 (1), 85-96.

von Humboldt, W. (2000). Theory of Bildung. *Teaching as a Reflective Practice: The German Didaktik Tradition* (ed. I. Westbury, S. Hopmann, K. Riquarts, 57-62). Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.

von Humboldt, W. (1969). *The Limits of State Action*. Cambridge: Cambridge University Press.

Westbury, I. (2000). Teaching as Reflective Practice. *Teaching as a Reflective Practice: The German Didaktik Tradition* (ed. I. Westbury, S. Hopmann, K. Riquarts, pp. 15-39). Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.

Westbury, I., Hopmann, S. & Riquarts, K. (2000). *Teaching as a Reflective Practice: The German Didaktik Tradition*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.

Wulf, C. (2003). Perfecting the Individual: Wilhelm von Humboldt's Concept of Anthropology, Bildung and Mimesis. *Educational Philosophy and Theory*, 35 (2), 241-249.